

تحلیلی بر اولویت‌بندی وضعیت چرخه حیات در مناطق نمونه گردشگری مورد مطالعه: قطب گردشگری اسلام آباد غرب^۱

غلامرضا نوری

استادیار دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

زهرا تقی زاده^۲

دانشجوی کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی توریسم، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی،

دانشگاه سیستان و بلوچستان

معصومه امانی بختیاروند

دانشجوی کارشناس ارشد جغرافیا - برنامه ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی،

دانشگاه سیستان و بلوچستان

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۰۵/۱۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۰۳/۱۰

چکیده:

پژوهش حاضر با هدف اولویت بندی و ارزیابی چرخه حیات مناطق نمونه گردشگری در قطب گردشگری اسلام آباد غرب تهیه شده است که براساس مفهوم چرخه حیات از دیدگاه باتلر به بررسی جایگاه وضعیت گردشگری این مناطق می‌پردازد. پژوهش حاضر از جمله تحقیقات کاربردی می‌باشد که برای رسیدن به اهداف پژوهش از روش تحقیق پیمایشی و میدانی استفاده شده است. که با استفاده از تکنیک دلفی ۱۰ شاخص برای ارزیابی مناطق تعیین گردیده است سپس داده‌های حاصل از پیمایش پرسشنامه‌ها وارد تکنیک تصمیم گیری چند معیاره TOPSIS گردید و مناطق نمونه اولویت بندی شده‌اند بر اساس این اولویت بندی منطقه نمونه گردشگری ریجاب با میزان SL_i^+ ۰/۶۳۴ در رتبه اول قرار گرفته و سایر مناطق در اولویت‌های بعدی قرار دارند و سپس مناطق نمونه گردشگری وارد مدل Butler گردیده و وضعیت گردشگری در این مناطق مشخص گردید که بر این اساس، مناطق با میزان SL_i^+ پایین همچون سراب کردند، آتشکده شیان و تنگه مرصاد در چرخه حیات مرحله کشف را سپری نموده‌اند و باید شرایط مناسب مدیریتی را جهت ورود این مناطق به مرحله توسعه فراهم نمود و سایر مناطق در چرخه‌های بعدی حیات قرار دارند که شناسایی مراحل توسعه این مناطق در تصمیم گیری‌های مدیریتی و توسعه پایدار این مناطق سهم مهمی را ایفا می‌نماید.

واژگان کلیدی: چرخه حیات، گردشگری، مناطق نمونه گردشگری، قطب اسلام آباد غرب

۱- این مقاله برگرفته از پایاننامه کارشناسی ارشد می‌باشد.

مقدمه

امروزه گردشگری به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان (رحیمی و رنجبردستانی، ۱۳۹۱: ۱۳۲) از ابزارها و راهکارهای مناسبی برای کسب درآمد و شکوفایی اقتصاد دولت‌ها، ملت‌ها و توسعه و آبادانی مناطق در نقاط مختلف دنیا برخوردار می‌باشد (ابراهیم زاده و آقاسی زاده، ۱۳۸۸: ۱۰۸). به طوری که گردشگری به عنوان کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه اجتماعی نواحی می‌باشد (Sharply, 2002: 233). این صنعت سومین پدیده اقتصادی پویا و در حال توسعه پس از صنایع نفت و خودروسازی می‌باشد (نظری، ۱۳۸۰: ۵). به عبارتی گردشگری نقدینگی را از مراکز مالی و صنعتی به سوی شهرها، روستاها و مناطق طبیعی سوق داده است (جهانیان و نادعلی پور، ۱۳۸۸: ۱۴۸). و در بسیاری از نواحی تاثیرات، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فوق‌العاده‌ای بر جای می‌گذارد (بیگی فیروزی، ۱۳۹۰: ۱۵). بر این اساس با توجه به فواید توسعه گردشگری در مناطق مستعد گردشگری، هدایت و توسعه این صنعت به عنوان یکی از منابع بسیار مهم کسب درآمد و ایجاد اشتغال ضروری می‌باشد (Dwyer et al, 2004: 307). به عبارتی صنعت گردشگری در مکان‌هایی که پتانسیل بالقوه جذب گردشگر را دارند می‌تواند به عنوان ابزاری کارآمد در جهت رشد و توسعه همه جانبه جوامع میزبان به کار گرفته شود در واقع ساختار گردشگری یک مکان در برگیرنده عواملی است که می‌تواند انگیزه بسیاری را برای تقاضای گردشگری در آن مکان فراهم آورد از سوی دیگر توسعه صنعت گردشگری در هر منطقه نیازمند شناسایی دقیق محدوده، ارائه خدمات و تسهیلات مورد نیاز گردشگران و نیز معرفی در جهت جذب گردشگران می‌باشد (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۰). لذا با توجه به پتانسیل‌های توسعه گردشگری در ایران و با توجه به اینکه کشور ایران جزء ۱۰ کشور اول جهان از لحاظ جاذبه‌های گردشگری و جزء ۵ کشور اول جهان از لحاظ تنوع گردشگری است از این رو اهمیت دارد که از قابلیت‌های گردشگری خود استفاده نماید (امین بیدختی و نظری، ۱۳۸۸: ۵۰). بر این اساس توسعه مناطق مستعد می‌تواند تاثیرات مهمی در توسعه ابعاد مختلف گردشگری در کشور داشته باشد. بطوریکه یکی از رویکردهای اصلی دولت در سند چشم انداز ۲۰ ساله کشور بهره‌گیری از توان‌های مناطق مستعد گردشگری بوده است لذا در راستای تحقق اهداف تعیین شده در چند سال اخیر بیش از ۱۱۰۸ منطقه گردشگری در کشور مشخص شده است که این مناطق بر اساس پتانسیل بالقوه و بالفعل در زمینه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی، میزان استقبال گردشگران، راه‌های دسترسی به آن مناطق و همچنین زیرساخت‌ها انتخاب شده‌اند (تقی زاده، ۱۳۹۱: ۳۱). بر این اساس استان کرمانشاه نیز به عنوان هفتمین استان کشور از لحاظ تعداد مناطق نمونه گردشگری با ۵۰ منطقه نمونه گردشگری دارای ۵ قطب گردشگری می‌باشد. که منطقه مورد مطالعه پژوهش حاضر یکی از قطب‌های گردشگری استان کرمانشاه می‌باشد.

با توجه به نقش و اهمیت مناطق نمونه در گردشگری کشور در سال‌های اخیر مطالعاتی محدودی در این زمینه صورت گرفته است که از جمله این مطالعات می‌توان به یافته‌های بدری و یاری حصار (۱۳۸۸) که به انتخاب مناطق نمونه گردشگری استان کهگیلویه و بویراحمد، صفاه خواه (۱۳۸۹) به اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری جهت سرمایه‌گذاری، توکلی و همکاران (۱۳۸۹) به مطالعه تأثیر مناطق نمونه گردشگری در محرومیت زدایی منطقه اورامانات تخت پرداخته‌اند، همچنین امین بیدختی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی به بررسی مفهوم چرخه حیات گردشگری در مناطق گردشگری استان سمنان و افتخاری و همکاران (۱۳۹۰) به اولویت بندی ظرفیت‌های گردشگری

در مناطق نمونه روستایی شهرستان نیر پرداخته اند، غفاری و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به اولویت بندی و مکان یابی مکان‌های گردشگری در کانون‌های گردشگری استان چهارمحال بختیاری پرداخته، رنجبردستانی (۱۳۹۰) به اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری در استان چهارمحال بختیاری، میری (۱۳۹۰) به رتبه بندی مناطق نمونه گردشگری روستایی در منطقه اورامانات با استفاده از چهار شاخص پرداخته‌اند. رحیمی و رنجبردستانی (۱۳۹۱) به اولویت بندی روستاهای هدف گردشگری در استان چهارمحال بختیاری با استفاده از تکنیک سلسله مراتبی AHP پرداخته اند می‌توان اشاره نمود.

در این راستا پژوهش حاضر نیز سعی دارد با توجه به اثرات توسعه مناطق نمونه گردشگری در منطقه مورد مطالعه با استفاده از داده‌های ارائه شده توسط سازمان‌های تخصصی گردشگری و پیمایش داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها و با عنایت به شاخص‌های ارزیابی شده ابتدا مناطق نمونه گردشگری در قطب گردشگری اسلام آباد غرب را اولویت بندی سپس بر اساس این اولویت بندی وضعیت گردشگری در مناطق نمونه مورد مطالعه را از طریق چرخه حیات Butler ارزیابی و راهبردهای کاربردی جهت توسعه مناطق نمونه را ارائه نماید. براین اساس رویکرد علمی پژوهش حاضر مبتنی بر اولویت بندی وضعیت مناطق نمونه گردشگری با عنایت به شاخص‌های ارزیابی شده در قطب گردشگری اسلام آباد غرب می‌باشد که این اولویت بندی در امور کاربردی همچون برنامه ریزی جهت سرمایه گذاری مفید می‌باشد. از سوی دیگر یافته‌های حاصل از این پژوهش به برنامه ریزان، سرمایه گذاران، مدیران گردشگری در استان جهت تصمیم گیری‌های مدیریتی و توسعه گردشگری در این مقاصد توصیه می‌گردد چرا که این نتایج در نهایت به ارتقاء کمی و کیفی صنعت گردشگری در مناطق نمونه گردشگری و توسعه متوازن و پایدار قطب گردشگری اسلام آباد غرب کمک شایانی خواهد نمود. با توجه به رویکردهای مطرح شده و اهمیت مسئله تحقیق، پژوهش حاضر نیز با اهداف علمی ذیل صورت گرفته است.

- ارزیابی شاخص‌های موثر در احداث مناطق نمونه گردشگری قطب گردشگری اسلام آباد غرب
 - اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری، قطب گردشگری اسلام آباد غرب جهت توسعه گردشگری و سرمایه گذاری
 - ارزیابی وضعیت چرخه حیات مناطق نمونه در قطب گردشگری اسلام آباد غرب با استفاده از چرخه حیات باتلر و ارائه راهکارهای عملی برای دستیابی به جایگاه مطلوب با توجه به عناصر گردشگری
 - همچنین با توجه به بیان مسئله و اهداف مطرح شده پژوهش حاضر در تلاش است که به سوالات ذیل پاسخگو باشد.
 - شاخص‌های مهم در احداث و توسعه مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب کدام است؟
 - کدام منطقه نمونه گردشگری در اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب در اولویت بالاتر قرار دارد؟
 - مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب بر اساس دیدگاه باتلر در کدام مرحله چرخه حیات قرار دارند؟
- به عبارتی کاربرد علمی - پژوهش حاضر به این سبک است که در گام اول به ارزیابی شاخص‌های موثر در این زمینه ایجاد مناطق نمونه پرداخته خواهد شد و در گام بعدی مناطق نمونه گردشگری قطب گردشگری اسلام آباد

غرب بر اساس شاخص‌های پژوهش اولویت بندی می‌گردد. شاخص‌های پژوهش بدنه اصلی پژوهش حاضر می‌باشد سپس جهت ارزیابی وضعیت چرخه حیات مناطق نمونه گردشگری با توجه به اولویت بندی صورت گرفته مناطق نمونه گردشگری وارد مدل باتلر شده و بر این اساس راهکارهای عملی برای دستیابی به جایگاه مطلوب در صنعت گردشگری ارائه می‌گردد.

مبانی نظری

گردشگری و توسعه گردشگری

گردشگری به علت خصلت بین رشته‌ای خود نگرش‌های متفاوتی را در بر می‌گیرد و این امر سبب ارائه تعاریف بسیاری از آن گردیده است. طبق تعریف سازمان جهانی گردشگری، گردشگری شامل فعالیت‌هایی است که شخص یا اشخاصی با اقامت و یا با عبور از محل زندگی به محل‌هایی خارج از محیط‌های روزمره خود جهت گذران اوقات فراغت، تجارت و یا سایر اهداف در طول یک سال انجام می‌دهند (ولاشجردی فراهانی، ۱۳۹۱: ۱۶). و توسعه گردشگری عبارتست از گسترش این صنعت و جذب گردشگران به یک منطقه با استفاده از منابع موجود به طوری که هم افزایی کامل میان عناصر گردشگری (گردشگران، مردم منطقه و مقصد) به وجود آید و مزیت‌های بالقوه توسعه گردشگری از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تحقق پیدا کند (بیگی فیروزی، ۱۳۹۰: ۱۰).

منطقه نمونه گردشگری

گردشگری، حتی به شکل اولیه و ابتدایی آن نوعی ساختار شکنی است؛ اما ساختار شکنی‌های جدید به شکل امواج سریع درآمده‌اند و اینجاست که زمان و دقایق برای فضاهای توانمند گردشگری هر روز ارزشمندتر می‌شود (بدری ویاری حصار، ۱۳۸۸: ۶۱). یکی از این طرح‌ها تلاش جهت برنامه‌ریزی و ایجاد مناطق نمونه گردشگری در مناطق مستعد می‌باشد مناطق نمونه گردشگری محدودهایی هستند که به دلیل وجود جاذبه‌های مهم گردشگری و پتانسیل‌های توسعه، قابلیت احداث مجموعه‌ای از تأسیسات گردشگری به منظور ارائه کلیه خدمات و کالاهای مورد نیاز گردشگران در یک مکان واحد را دارد. محل ایجاد منطقه نمونه گردشگری می‌تواند در جوار جاذبه‌ها و یا در تعامل متناسب با آن باشد که امروزه، تجربیات نظری و اجرایی متعددی در سطح دنیا برای مطالعه، بررسی، برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق گردشگری وجود دارد، که همگام با پیشرفت‌های فناوری روند صعودی دارند (Tsai & et al, 2010: 118)، (محمودی نژاد و بمانیان، ۱۳۸۸: ۳۶۷). بر اساس نتایج مطالعات پایه، مناطق نمونه گردشگری به عنوان یک فرصت سرمایه‌گذاری قابل عرضه برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی خواهد بود که این مناطق نمونه به چهار سطح زیر تقسیم می‌شوند:

- مناطق نمونه گردشگری بین‌المللی: منطقه‌ای است که با هدف جذب گردشگران خارجی طراحی و تجهیز می‌شود و حداقل مساحت ۳۰۰ هکتار خواهد بود.
- مناطق نمونه گردشگری ملی: منطقه‌ای است که با هدف جذب گردشگران ایرانی از سراسر کشور طراحی و تجهیز می‌شود و حداقل مساحت آن ۱۰۰ هکتار خواهد بود.

- مناطق نمونه گردشگری استانی: منطقه‌ای است که با هدف جذب گردشگران استانی طراحی و تجهیز می‌شود و حداقل مساحت آن ۵۰ هکتار خواهد بود.
- مناطق نمونه گردشگری محلی: منطقه‌ای که با هدف جذب گردشگران یک یا چند شهرستان طراحی و تجهیز می‌شود و حداقل مساحت آن ۳۰ هکتار خواهد بود (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۸).

اولویت بندی و سطح بندی مناطق گردشگری

در فرآیند برنامه‌ریزی از یک سو نمی‌توان برنامه مشابهی را برای همه مناطق گردشگری تدوین نمود از سوی دیگر محدودیت‌های مالی و زمانی ایجاب می‌کند که در یک منطقه، برخی از مقصدهای گردشگری نسبت به برخی دیگر سریع‌تر توسعه یابند، خدمات و تسهیلات بیشتری دریافت نمایند و نهادهای سرمایه‌ای بیشتری به آنها تخصیص یابد (ضیایی و شجاعی، ۱۳۸۹: ۲۷) که این امر باعث تمایز مناطق و توان گردشگری این مناطق از همدیگر خواهد شد که لزوم اولویت بندی و سطح بندی مناطق را سبب می‌شود. اولویت بندی در لغت نامه دهخدا از نظر لغوی به معنای برتری و رجحان و تفوق و افضلیت و سبقت و تقدم است. اولویت معیار و ملاکی است که توسط آن هدف‌ها، خط مشی‌ها، اجرای برنامه‌ها و پروژه‌ها را می‌سنجند و تقدم و تاخر هر یک از مقولات یاد شده، نسبت به موارد مشابه را بیان می‌کند (رحیمی و رنجبر دستنانی، ۱۳۹۱: ۱۴۱). همچنین سطح بندی گردشگری مفهوم متفاوتی از منطقه بندی گردشگری است، به طوری که در یک سطح، چندین منطقه مقصد با نقش‌ها و گونه‌های متفاوت گردشگری (تاریخی، فرهنگی، طبیعت‌گرا، تجاری، مذهبی و...) می‌تواند وجود داشته باشد. علاوه بر این در مفهوم سطح بندی، همگرایی‌ها، تجانس‌ها و متغیرهای مختلف مناطق، خیلی اثرگذار نیستند بلکه این توان توسعه گردشگری است که مقصدهای مختلف یک منطقه را در یک سطح قرار می‌دهد. در سطح بندی، مقصدهایی با قابلیت‌ها و توان‌های گردشگری هم ارزش و هم تراز، در یک سطح قرار می‌گیرند از این رو با به کارگیری این روش، مدیریت و خط مشی گذاری مقصدهای گردشگری راحت‌تر و با انسجام بیشتری انجام می‌گیرد (ضیایی، شجاعی، ۱۳۸۹: ۳۶). بنابراین به کارگیری معیارها و روش‌های کمی، جهت سطح بندی سکونتگاه‌ها در سیستم فضایی مناطق، نه تنها موجب شناخت تفاوت میان سکونتگاه‌ها می‌شود، بلکه این سطح بندی معیاری برای تعیین مرکزیت، هم چنین انواع خدمات مورد نیاز و تعدیل نابرابری بین سکونتگاه‌ها است (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۰۷).

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی و رویکرد حاکم این پژوهش توصیفی - تحلیلی و پیمایشی و از نظر هدف، کاربردی - توسعه‌ای می‌باشد که در بخش ادبیات تحقیق، برای جمع‌آوری اطلاعات از روش اسنادی و کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. بر این اساس در راستای اهداف پژوهش حاضر پس از تعیین مبانی نظری و ارزیابی شاخص‌های پژوهش، آمار و اطلاعات مورد نیاز از طریق بررسی‌های میدانی (پرسشنامه، مصاحبه، مشاهده) جمع‌آوری گردید. لذا در این راستا سه دسته پرسشنامه طراحی گردید که جامعه آماری پژوهش را کلیه کارشناسان و صاحب‌نظران و برنامه‌ریزان گردشگری در ادارات مربوطه در استان تشکیل می‌دهد که روش نمونه‌گیری این پژوهش

به صورت تصادفی ساده می‌باشد در نهایت جمعا ۶۶ پرسشنامه جهت دست یابی به اهداف پژوهش جمع آوری گردیده. بر این اساس ابتدا شاخص‌های مورد استفاده پژوهش با استفاده از تکنیک دلفی^۳ و از طریق مصاحبه و پرسشنامه باز به دست آمده است که در نهایت ۱۰ شاخص اصلی جهت ارزیابی مناطق نمونه گردشگری توسط ۱۱ نفر کارشناسان و صاحب‌نظران امر گردشگری انتخاب شده است. سپس داده‌های حاصل از دو پرسشنامه دیگر پیمایش و در مرحله اول جهت ایجاد ماتریس اولیه و در مرحله سوم جهت تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها و ایجاد ماتریس بی‌مقیاس وزین (V) وارد تکنیک TOPSIS گردیده است. از مدل‌های تحلیلی TOPSIS و Butler در این پژوهش استفاده شده است که مراحل و معرفی این مدل‌ها در ادامه پژوهش آمده است. به عبارتی به کارگیری همزمان دو مدل تحلیلی در این پژوهش دید همه جانبه و کاملی را در ارتباط با موضوع مورد نظر ایجاد خواهد نمود که این مسئله از جمله نوآوری‌های این پژوهش می‌باشد. همچنین یافته‌های این پژوهش می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های مهم مدیریتی در مناطق نمونه گردشگری مورد استفاده قرار گیرد. که در نهایت با توجه به وضعیت مناطق و نتایج کسب شده جهت ارتقای کمی و کیفی صنعت گردشگری در این مناطق پیشنهاداتی برای برنامه ریزان گردشگری، مدیران گردشگری ارائه می‌گردد.

• تکنیک تصمیم‌گیری چند معیاره^۴ TOPSIS

• برای اولویت بندی بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روش‌های مختلفی وجود دارد که الزاما جواب‌های یکسانی در پی ندارند. یکی از این روش‌های اولویت بندی است، که دارای قدرت بالایی در تفکیک گزینه‌هاست تکنیک اولویت‌بندی ترجیحات بر اساس شباهت به راه حل ایده‌آل است که به صورت اختصار با نام TOPSIS شناخته می‌شود (تقوایی و کیومرثی، ۱۳۹۰: ۲۸). روش TOPSIS یا روش اولویت بندی ترجیحی بر اساس تشابه به پاسخ‌های ایده‌آل، در سال ۱۹۸۱ به وسیله هوانگ و یون^۵ ارائه گردید که مسئله مورد نظر در یک ماتریس $n \times m$ که دارای n شاخص و m گزینه می‌باشد مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در واقع هر مسئله را می‌توان به عنوان یک سیستم هندسی شامل m نقطه در یک فضای n بعدی در نظر گرفت. این تکنیک بر این مفهوم بنا شده که هر عامل انتخابی باید کمترین فاصله را با عامل ایده‌آل مثبت (مهمترین) و بیشترین فاصله را با عامل ایده‌آل منفی (کم اهمیت ترین عامل) داشته باشد (Opricovic & Tzeng, 2004: 448 و Wang & Chang, 2007: 871) مراحل حل مسئله به کمک تکنیک TOPSIS شامل ۸ گام می‌باشد که در ادامه پژوهش آورده می‌شود.

• مراحل مدل چرخه حیات Butler

• مدل چرخه حیات از جمله مفاهیمی است که می‌تواند در تبیین وضعیت موجود صنعت گردشگری یک منطقه مورد استفاده قرار گیرد و دیدگاه‌های جدیدی را در اختیار محققان، برنامه ریزان امر گردشگری قرار دهد (امین بیدختی و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۰). به اعتقاد کریستالر مناطق گردشگری فرایند رشد تدریجی یکسانی را دنبال می‌کنند، این فرایند شامل چهار مرحله کشف، رشد، بلوغ و افول است (Jamrozy, 2007: 123). باتلر در دهه ۸۰

³ Delphi

⁴ Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution

⁵ Hoyang & Yon

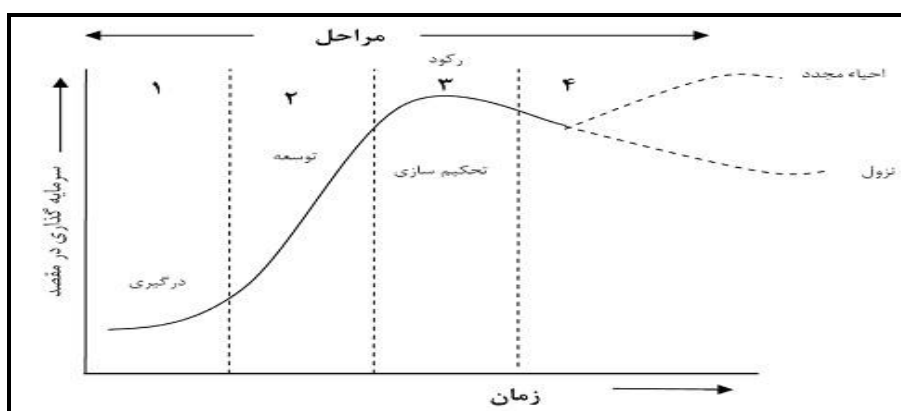
میلادی این مفهوم را گسترش داد وی توضیح داد که مقاصد بر اساس چرخه خاصی رشد می‌کنند و در این چرخه، شش مرحله قابل شناسایی است که بر اساس ویژگی‌های خاص گردشگران و ماهیت و مقیاس توسعه مشخص می‌شوند. این مراحل عبارتند از: مرحله سرمایه‌گذاری یا کشف، توسعه، تحکیم بخشی (ثبات)، رکود، و احیای مجدد (Sund, 2007:74)

- مرحله «کشف» فعالیت گردشگری به صورت رسمی وجود ندارد و در حاشیه قرار می‌گیرند. گردشگران معمولاً ناگزیر به تطبیق خود با شرایط محلی هستند.
- مرحله «وارد عمل شدن» این مرحله افزایش فعالیت‌های گردشگری است، تعداد گردشگران شروع به افزایش می‌کند،
- مرحله توسعه؛ رشد سریع گردشگر و تغییرات دراماتیک در همه جنبه‌های بخش گردشگری در یک مدت زمان نسبتاً کوتاه بوجود می‌آید.
- «تحکیم بخشی» در این مرحله نرخ رشد گردشگران و سایر فعالیت‌های مربوط به گردشگری کاهش می‌یابد
- مرحله رکود: که به آن مرحله اشباع نیز گفته می‌شود. و این مرحله سبب زوال محصول گردشگری می‌شود. ممکن است مرحله رکود برای مدتی وجود داشته باشد و پس از آن، ممکن است دو حالت افزایش و یا کاهش در تعداد گردشگران مراجعه کننده به وجود آید.
- مرحله نوسازی یا احیای مجدد: که منظور از آن، تجدید ساختار مقصد است. به عقیده باتلر تجدید ساختار زمانی اتفاق می‌افتد که محصولات جدید گردشگری عرضه شده و یا تصویری جدید متفاوت از مقصد برای مردم بوجود آید. باتلر یکی از سه حالت زیر را پیشنهاد می‌دهد که عبارتند از:

۱- کاهش

۲- ادامه حالت رکود

۳- تجدید ساختار (شکل ۱) (رنجبریان، زاهدی، ۱۳۸۸: ۳۴۴ - ۳۴۵).

شکل (۱): چرخه زندگی مقصد (مدل باتلر)

منبع: رنجبریان، زاهدی، ۱۳۸۸: ۳۴۴ - ۳۴۵

معرفی منطقه مورد مطالعه

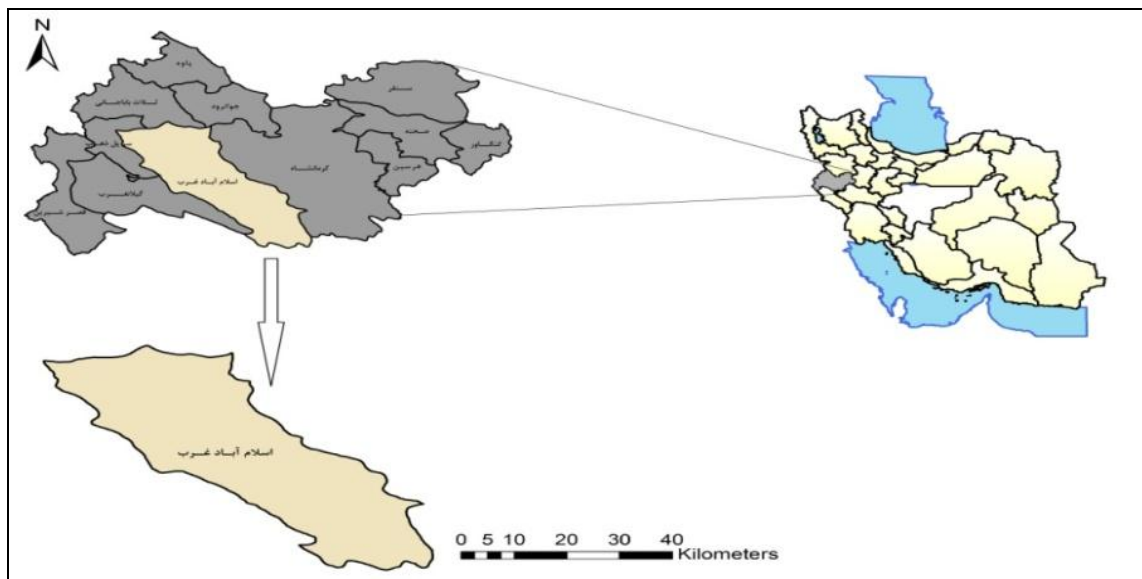
گستره استان کرمانشاه با مساحتی $24493/25$ کیلومتر مربع حدود $1/45$ درصد از مساحت کل ایران را دارا است که با ۱۴ شهرستان در غرب کشور قرار دارد (سالنامه آماری استان کرمانشاه: ۱۳۹۰). استان کرمانشاه در همه زمینه‌های گردشگری دارای پتانسیل‌های زیادی است که بر اساس تقسیمات گردشگری به ۵ قطب گردشگری تقسیم شده است (طرح جامع گردشگری استان کرمانشاه: ۱۳۸۴). قطب گردشگری اسلام آباد غرب یکی از قطب‌های پنجگانه گردشگری استان کرمانشاه که دارای ۵ منطقه نمونه گردشگری سراب کوند، آتشکده شیان، پارک مرصاد، سراب شرف آباد و ریجاب می‌باشد. همچنین این قطب شامل ۳ شهرستان اسلام آباد غرب، کوند غرب، و دالاهو می‌باشد که مناطق نمونه گردشگری در این شهرستان‌ها پراکنده می‌باشند (جدول ۱).

جدول (۱): مشخصات مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب

نام قطب	نام شهرستان‌ها	تعداد	نام مناطق نمونه تحت پوشش
اسلام آباد غرب	اسلام آباد غرب، کوند غرب، دالاهو	۵	سراب کوند، آتشکده شیان، پارک جنگلی مرصاد، سراب شرف آباد، ریجاب

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری: ۱۳۹۱

قطب گردشگری اسلام آباد غرب در غرب استان کرمانشاه واقع شده است (شکل ۲) که دارای آب و هوا، جاذبه‌های طبیعی، تاریخی - فرهنگی مناسب جهت گردشگری می‌باشد.

شکل (۲): موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

(ترسیم: نگارندگان)

یافته‌های پژوهش

الف) ارزیابی شاخص‌های پژوهش بر اساس تکنیک دلفی

با عنایت به نظر ۱۱ نفر از برنامه ریزان و صاحب‌نظران گردشگری در قالب پرسشنامه باز از طریق تکنیک دلفی ۱۰ شاخص برای ارزیابی وضعیت مناطق نمونه گردشگری تعیین گردید که شاخص‌های پژوهش در جدول (۲) و شکل (۳) آورده شده است. شاخص‌های تعیین شده در احداث مناطق نمونه گردشگری که اساس پژوهش حاضر را

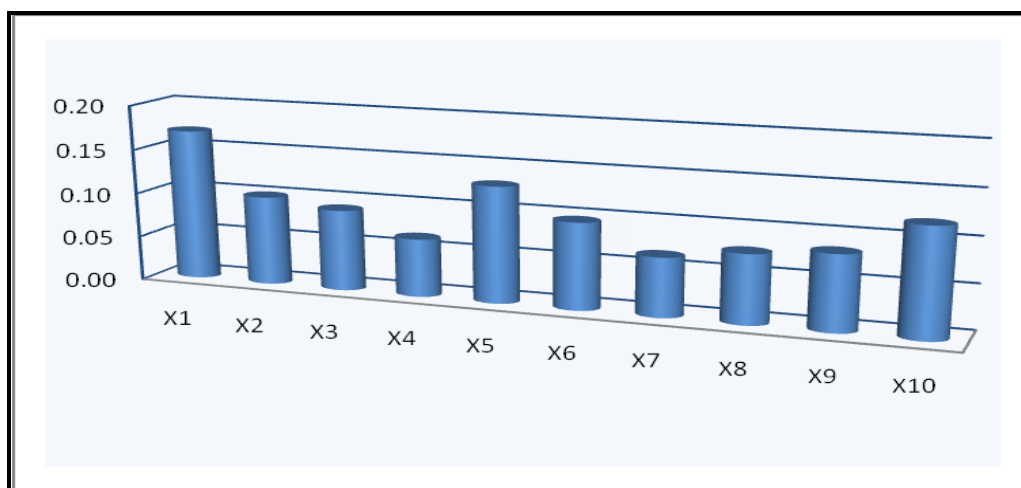
تشکیل می‌دهد بر غنای علمی پژوهش حاضر افزوده است.

جدول(۲): ارزیابی شاخص‌های پژوهش

ردیف	شاخص‌ها	امتیاز شاخص‌ها
X1	واقع شدن در یک ویژگی یا ویژگی‌های جاذب گردشگری یا مجاور آن	۰/۱۷
X2	دارا بودن شرایط آب و هوایی خاص ناحیه‌ای(اقلیم گردشگری مناسب)	۰/۱
X3	وضعیت بصری مناطق	۰/۰۹۱
X4	مساحت کافی	۰/۰۶۵
X5	وضعیت دسترسی و تسهیلات و خدمات	۰/۱۳
X6	در دسترس بودن یا عملی بودن توسعه زیرساخت‌های مناطق	۰/۰۹۷
X7	تجانس جاذبه منطقه با محیط اطراف	۰/۰۶۶
X8	اثرات زیست محیطی	۰/۰۷۷
X9	تأثیرات اقتصادی	۰/۰۸۴
X10	کیفیت شاخص‌های امنیتی	۰/۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

بر اساس یافته‌های پژوهش واقع شدن در یک ویژگی یا ویژگی‌های جاذب گردشگری یا مجاور آن با امتیاز ۰/۱۷، وضعیت دسترسی و تسهیلات و خدمات با امتیاز ۰/۱۳ و کیفیت شاخص‌های امنیتی با امتیاز ۰/۱۲، دارای بیشترین تاثیر در احداث مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد نموده است. (شکل ۳). در این مرحله از پژوهش به سوال اول پژوهش پاسخ داده شده است. به عبارتی ارزیابی و مشخص نمودن شاخص‌های اصلی پژوهش اساس پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد.

شکل(۳): نمودار شماتیک امتیاز شاخص‌های پژوهش

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

ب) اولویت‌بندی مناطق نمونه گردشگری قطب گردشگری اسلام آباد غرب با استفاده از تکنیک TOPSIS برای اولویت‌بندی مناطق نمونه گردشگری بر طبق تکنیک TOPSIS، طی ۸ مرحله اولویت‌بندی شده است. که مراحل زیر برای رسیدن به سوال دوم پژوهش طی شده که عبارتند از. مرحله اول: تشکیل ماتریس داده‌ها بر اساس n آلترناتیو و m شاخص. در واقع، ماتریس پایه ما در اینجا امتیاز

هر شاخص گردشگری برای مناطق نمونه گردشگری (جدول ۶) بوده که به عنوان شاخص خام قلمداد شده است و داده‌های خام پژوهش در این قسمت بر اساس پیمایش داده‌های پرسشنامه‌های پژوهش در ارتباط با منطقه مورد مطالعه حاصل گردیده است.

جدول (۳): ماتریس اولیه شاخص‌های گردشگری مناطق نمونه قطب اسلام آباد غرب

شاخص نام مناطق	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
آتشکده شیان	۰/۸۲	۰/۸۱	۰/۷۵	۰/۷۶	۰/۵۳	۰/۶۴	۰/۸	۰/۷۲	۰/۵۵	۰/۸
سراب کوند	۰/۸۳	۰/۷۷	۰/۷۵	۰/۷۲	۰/۴۹	۰/۶۱	۰/۷۳	۰/۶۱	۰/۵۷	۰/۸۵
سراب شرف آباد	۰/۷۷	۰/۷۹	۰/۷۷	۰/۷۱	۰/۴۷	۰/۶۴	۰/۷۲	۰/۶۱	۰/۵۷	۰/۸۵
پارک جنگلی مرصاد	۰/۷۹	۰/۸۱	۰/۷۳	۰/۷۵	۰/۴۸	۰/۶	۰/۶۵	۰/۵۷	۰/۵۹	۰/۸۱
سراب ریجاب	۰/۹۲	۰/۷۹	۰/۹	۰/۷۸	۰/۵۱	۰/۵۸	۰/۸۸	۰/۷	۰/۶۹	۰/۸۹

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

مرحله دوم: استاندارد نمودن داده‌ها و تشکیل ماتریس استاندارد (بی مقیاس) (رابطه ۱) در این مرحله، اقدام به استاندارد کردن و یکدست کردن داده‌های خام جدول (۳) شده که نتایج در جدول (۴) آمده است.

رابطه بی مقیاس کردن (۱)

$$R_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}}$$

جدول (۴) استاندارد کردن داده‌های خام مناطق نمونه قطب اسلام آباد غرب

شاخص نام مناطق	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
آتشکده شیان	۰/۴۵	۰/۴۶	۰/۴۸	۰/۴۶	۰/۴۸	۰/۴۷	۰/۴۶	۰/۵	۰/۴۱	۰/۴۲
سراب کوند	۰/۴۵	۰/۴۳	۰/۴۸	۰/۴۳	۰/۴۴	۰/۴۵	۰/۴۲	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۵
سراب شرف آباد	۰/۴۲	۰/۶۲	۰/۴۹	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۷	۰/۴۲	۰/۴۳	۰/۴۳	۰/۴۶
پارک جنگلی مرصاد	۰/۴۳	۰/۴۶	۰/۴۶	۰/۴۵	۰/۴۴	۰/۴۸	۰/۳۸	۰/۴	۰/۴۴	۰/۴۳
سراب ریجاب	۰/۵	۰/۴۵	۰/۵۷	۰/۴۷	۰/۴۶	۰/۴۲	۰/۵۱	۰/۴۹	۰/۵۲	۰/۴۷

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

مرحله سوم: تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها و ایجاد ماتریس بی مقیاس وزین (V):

الف) تعیین وزن شاخص‌ها

از آنجایی که اهمیت شاخص‌ها در مناطق نمونه گردشگری یکسان نیست همان‌طور که گفته شد بر اساس پیمایش داده‌های حاصل از پرسشنامه شاخص‌های پژوهش وزن داده شده. که با اعمال این وزن‌ها (جدول ۵) نتایج در جدول (۶) آمده است.

جدول (۵): اوزان شاخص‌ها در مناطق نمونه گردشگری اسلام آباد غرب

شاخص	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
امتیاز شاخص‌ها	۰/۱۷	۰/۱	۰/۰۹۱	۰/۰۶۵	۰/۱۳	۰/۰۹۷	۰/۰۶۶	۰/۰۷۷	۰/۰۸۴	۰/۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

جدول (۶): جدول استاندارد موزون مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب

شاخص نام مناطق	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
آتشکده شیان	۰/۰۷۶۵	۰/۰۴۶	۰/۰۴۳۶	۰/۰۲۹۹	۰/۰۶۲۴	۰/۰۴۵۵	۰/۰۳۰۳	۰/۰۳۸	۰/۰۲۳۶	۰/۰۵۰۴
سراب کرند	۰/۰۷۶	۰/۰۴۳	۰/۰۴۳۶	۰/۰۲۷۹	۰/۰۵۷۲	۰/۰۴۳۶	۰/۰۲۷۷	۰/۰۳۳۱	۰/۰۳۶۱	۰/۰۵۴
سراب شرف آباد	۰/۰۷۱	۰/۰۶۲	۰/۰۴۴۵	۰/۰۲۷۹	۰/۰۵۵۹	۰/۰۴۵۵	۰/۰۲۷۷	۰/۰۳۳۱	۰/۰۳۶۱	۰/۰۵۵۲
پارک جنگلی مرصاد	۰/۰۷۳۱	۰/۰۴۶	۰/۰۴۱۸	۰/۰۲۹۲	۰/۰۵۷۲	۰/۰۴۶۵	۰/۰۲۵	۰/۰۳۰۸	۰/۰۳۶۹	۰/۰۵۱۶
سراب ریجاب	۰/۰۸۵	۰/۰۴۵	۰/۰۵۱۸	۰/۰۳۰۵	۰/۰۵۹۸	۰/۰۴۰۷	۰/۰۳۳۶	۰/۰۳۷۷	۰/۰۴۳۶	۰/۰۵۶۴

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

مرحله چهارم و پنجم: مشخص نمودن حالت‌های ایده آل مثبت و ایده آل منفی (بالترین و پایین‌ترین حالت هر شاخص) (رابطه ۲ و ۳).

$$\text{رابطه (۲)} \quad A^+ = \{(\max V_{ij} | j \in J), (\min V_{ij} | j \in J') | i = 1, 2, \dots, m\} = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_j^+, \dots, v_n^+\}$$

$$\text{رابطه (۳)} \quad A^- = \{(\min V_{ij} | j \in J), (\max V_{ij} | j \in J') | i = 1, 2, \dots, m\} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_j^-, \dots, v_n^-\}$$

جدول (۷): حالت‌های ایده آل مثبت و منفی در مناطق نمونه قطب اسلام آباد غرب

شاخص	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
A^+	۰/۰۸۵	۰/۰۶۲	۰/۰۵۱۸	۰/۰۳۰۵	۰/۰۶۲۴	۰/۰۴۶۵	۰/۰۳۳	۰/۰۳۸۵	۰/۰۴۳۶	۰/۰۵۶۴
A^-	۰/۰۷۱۴	۰/۰۴۳	۰/۰۴۱۸	۰/۰۲۷۹	۰/۰۵۵۹	۰/۰۴۰۷	۰/۰۲۵	۰/۰۳۰۸	۰/۰۳۳۶	۰/۰۵۰۴

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

مرحله ششم: تعیین معیار فاصله‌ای برای آلترناتیو ایده آل (S_i^+) و آلترناتیو حداقل (S_i^-)

$$\text{رابطه (۴)} \quad S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2}; i = 1, 2, \dots, m$$

$$\text{رابطه (۵)} \quad S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2}; i = 1, 2, \dots, m$$

جدول (۸): فاصله هر منطقه نمونه از حالت‌های ایده آل مثبت و منفی در قطب اسلام آباد غرب

مناطق نمونه قطب گردشگری	S_i^+	S_i^-
آتشکده شیان	۰/۰۲۰۳۰۷	۰/۰۱۴۷۳۱
سراب کرند	۰/۰۲۵۰۳۲	۰/۰۲۰۷۶۰
سراب شرف آباد	۰/۰۱۹۵۰۵	۰/۰۲۶۸۵۱
پارک جنگلی مرصاد	۰/۰۲۵۷۳۸	۰/۰۱۷۴۹۲
سراب ریجاب	۰/۰۱۷۹۴۵	۰/۰۳۱۰۹۶

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

مرحله هفتم: محاسبه نزدیکی نسبی گزینه i (A_i) به وضعیت ایده‌آل

$$SL_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^+ + S_i^-}; 0 \leq SL_i^+ \leq 1; i = 1, 2, \dots, m$$

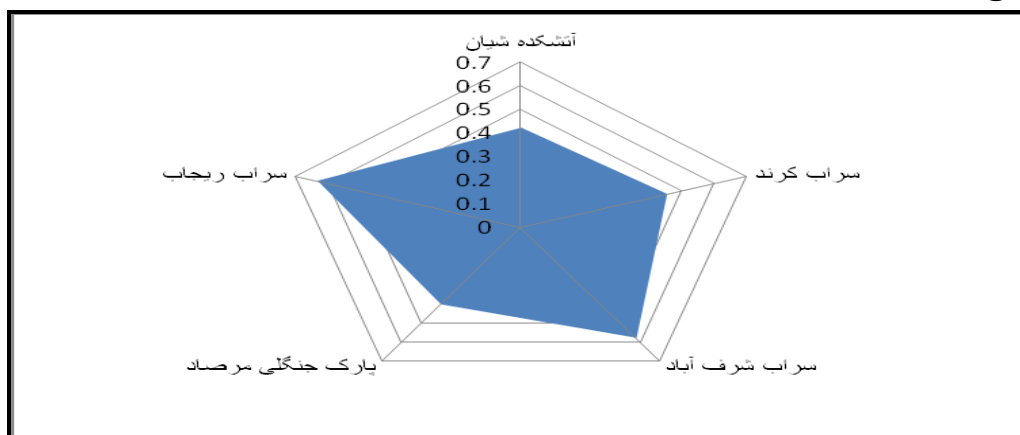
رابطه (۶)

جدول (۹): نزدیکی نسبی به وضعیت ایده آل (امتیاز نهایی) در قطب اسلام آباد غرب

مناطق نمونه قطب گردشگری	SL_i^+	رتبه بندی
آتشکده شیان	۰/۴۲۰۴	۴
سراب کوند	۰/۴۵۲۳	۳
سراب شرف آباد	۰/۵۷۹۲	۲
پارک جنگلی مرصاد	۰/۴۰۴۶	۵
سراب ریجاب	۰/۶۳۴	۱

منبع: یافته های پژوهش: ۱۳۹۱

نتایج تکنیک TOPSIS در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد که در اولویت بندی آترناتیوها $SL_i^+ = 1$ نشان دهنده بالاترین رتبه و $SL_i^+ = 0$ نیز نشان دهنده کم‌ترین رتبه است که با توجه به میزان SL_i^+ ارزیابی شده، منطقه نمونه گردشگری ریجاب با SL_i^+ بیشتر نسبت به دیگر مناطق در رتبه اول، منطقه نمونه سراب شرف آباد با امتیاز ۰/۵۷۹۲ در رتبه دوم و همچنین مناطق نمونه سراب کوند، آتشکده شیان در رتبه‌های بعدی قرار دارند و پارک جنگلی مرصاد با میزان ۰/۴۰۴۶ SL_i^+ در رتبه آخر قرار دارد (شکل ۴). در این قسمت از پژوهش به سوال دوم پژوهش پاسخ داده شده است.

شکل (۴): اولویت بندی مناطق نمونه گردشگری قطب گردشگری اسلام آباد غرب

منبع: یافته های پژوهش: ۱۳۹۱

نتایج اجرایی این اولویت بندی می‌تواند به سرمایه‌گذاران و برنامه‌ریزان گردشگری در منطقه مورد مطالعه جهت توسعه این مناطق کمک نماید به طوری که سرمایه‌گذاری در مناطق با رتبه بالا توجیه اقتصادی دارد و مناطق با رتبه پایین در شرایط فعلی همچون پارک جنگلی مرصاد، آتشکده شیان و.. نباید به سرمایه‌گذاران واگذار شوند چون سرمایه‌گذاری در مناطق با اولویت پایین با ریسک بالا همراه است.

ج) تحلیل چرخه حیات مناطق نمونه گردشگری قطب گردشگری اسلام آباد غرب بر اساس مدل Butler

ارزیابی چرخه حیات در مدل باتلر در چهار طبقه صورت می‌گیرد بر اساس این چهار طبقه که در نمودار باتلر آمده (درگیری، توسعه، تحکیم سازی، رکود) (شکل ۱) و بر اساس نتایج ارزیابی مدل TOPSIS و امتیازات کسب شده (جدول ۹) ابتدا مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب بر اساس طیف لیکرت به ۴ طبقه (۰/۲۵ تا ۰/۷۵، ۰/۷۵ تا ۰/۷۵، ۰/۷۵ تا ۱) تقسیم شده‌اند و امتیاز کسب شده تکنیک TOPSIS وارد نمودار Butler شده و

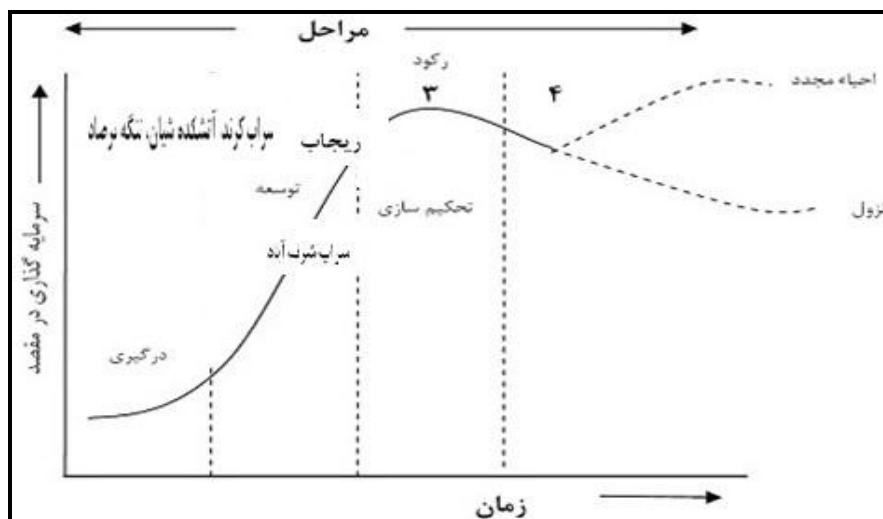
سیکل حیات مناطق نمونه ارزیابی گردیده است، این قسمت از پژوهش بر آن است که به تحلیل سوال سوم پژوهش مبنی بر اینکه هر یک از مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب بر اساس دیدگاه Butler در کدام مرحله قرار دارند پاسخ گوید. لذا بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر:

منطقه نمونه گردشگری ریجاب با امتیاز ۰/۶۳۴ در مرحله توسعه به سوی تحکیم سازی می‌باشد در این مرحله رشد سریع گردشگری و تغییرات دراماتیک در همه جنبه‌های بخش گردشگری در یک مدت زمان به وجود آمده است. این مرحله به صورت تدریجی اتفاق افتاده است. نرخ رشد واقعی گردشگری و خصوصیات رشد بستگی به عوامل جاذب و کنترل مدیریت گردشگری دارد. منطقه ریجاب وارد یک سیستم یکپارچه رسمی گردشگری شده که در این مرحله دورنمای گردشگری برای این منطقه شکل گرفته است بنابراین با توجه به چرخه حیات در منطقه نمونه گردشگری ریجاب، برنامه‌ریزان گردشگری استان باید منطقه نمونه گردشگری ریجاب را به سرمایه گذار واگذار نمایند چون سرمایه گذاری در این منطقه توجیه اقتصادی دارد و ریسک سرمایه گذاری در این منطقه پایین ارزیابی شده است.

منطقه نمونه گردشگری سراب آباد با امتیاز ۰/۵۷۹ مرحله درگیری و کشف و توسعه اولیه را سپری کرده و نیازمند سرمایه گذاری جهت توسعه بیشتر می‌باشد و چنان‌که شرایط اولیه توسعه کامل نشود منطقه مراحل بعدی را طی نخواهد کرد. و باید منطقه جهت تبدیل شدن به یک مقصد گردشگری وارد سیستم گردشگری شود و شرایط و امکانات زیربنایی در این منطقه احداث شود بنابراین تا زمانی که منطقه از لحاظ تاسیسات زیر بنایی توسعه پیدا نکند در مراحل اولیه رشد باقی خواهد ماند و گردشگری در این منطقه به صورت محلی و بومی رشد خواهد نمود. مناطق نمونه سراب کُرد، آتشکده شیان و تنگه مرصاد مراحل اولیه بلوغ، کشف و درگیری را سپری نموده و جهت توسعه وارد عمل شده‌اند یعنی مناطقی که قبلاً دارای تعداد معدودی گردشگر بوده‌اند و دارای اثرات اقتصادی کمی بوده‌اند جهت توسعه آماده می‌باشند و چنانچه سرمایه گذاری و برنامه ریزی راهبردی در آنان صورت پذیرد از انزوا خارج شده و توسعه می‌یابند. چنانچه در این منطقه مراحل توسعه تداوم یابد مؤسسات تجاری شروع به احداث خدمات و امکانات تخصصی گردشگری می‌کنند. مهمانخانه‌ها و هتل‌های کوچک و سالن‌های غذاخوری احداث شود بعضی از مردم به سادگی یک یا دو اتاق برای گردشگران، در خانه‌های دوم خود فراهم می‌کنند. تعداد گردشگران به اندازه کافی رشد خواهد نمود که عوائد کافی را به همراه خواهد داشت. بنابراین فراهم آوردن امکانات گردشگری، امکانات بعدی را با خود به همراه می‌آورد و جذب یک گردشگر سبب جذب گردشگرهای بعدی می‌شود. و اجتماع، به تدریج خود را با فعالیت‌های گردشگری و حضور گردشگران تطبیق می‌دهد.

براساس ارزیابی و تحلیل یافته‌های پژوهش مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب در نمودار باتلر جایگزین شده‌اند که بر این اساس هیچکدام از مناطق نمونه گردشگری اسلام آباد غرب به مرحله رکود نرسیده‌اند و این نشان از تازه تاسیس بودن مناطق نمونه گردشگری در این قطب گردشگری می‌باشد. همچنین بر اساس این دیدگاه برای توسعه مناطق نمونه باید سرمایه گذاری اساسی صورت پذیرد که این مناطق به مرحله توسعه نزدیک شوند (شکل ۵).

همچنین براساس یافته‌های پژوهش باید توجه نمود که در بین مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب تنها منطقه نمونه گردشگری ریجاب در حال حاضر دارای شرایط بهتر برای گردشگری می‌باشد و باید شرایط توسعه پایدار را در این منطقه فراهم نمود بر اساس تلفیق یافته‌های مدل **Butler & TOPSIS** و بر اساس یافته‌های میدانی پژوهش حاضر دیگر مناطق نمونه گردشگری در قطب گردشگری اسلام آباد غرب از نظر رشد و توسعه گردشگری در مراحل اولیه چرخه حیات قرار دارند و گردشگری در این مناطق به صورت ابتدایی و محلی اداره می‌شود.

شکل (۵): چرخه حیات در مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام آباد غرب

منبع: یافته‌های پژوهش: ۱۳۹۱

تلفیق دو تکنیک مطرح شده در این پژوهش باعث ایجاد دیده همه جانبه و دقیق نسبت به توسعه این مناطق خواهد شد چنانکه نتایج ارزیابی این پژوهش نشان دهنده این است که استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند معیاره **TOPSIS** می‌تواند در زمینه برنامه ریزی‌های گردشگری و تصمیم‌گیری‌های مدیریتی موفق عمل نماید و ترکیب این تکنیک با تکنیک‌های دیگر در پیشبرد اهداف مدیریتی می‌تواند تاثیر گذار باشد. چنانکه در نتایج این پژوهش مشخص شده است با استفاده از شاخص‌های پژوهش مناطق نمونه گردشگری اولویت‌بندی و بر اساس این اولویت جایگاه فعلی مناطق در چرخه حیات تحلیل گردیده است. مدیران و برنامه ریزان گردشگری جهت توسعه منطقه‌ای و توسعه گردشگری در قطب اسلام آباد غرب با بهره‌گیری از نتایج این پژوهش ابتدا مناطق نمونه گردشگری که دارای اولویت برتر و دارای جایگاه مناسبتری در چرخه حیات می‌باشند را به سرمایه‌گذاران جهت سرمایه‌گذاری منطقی واگذار نمایند. همچنین با توجه به اینکه اغلب مناطق نمونه گردشگری در قطب اسلام آباد غرب تازه تاسیس می‌باشند و در ابتدای مرحله چرخه حیات قرار دارند و با توجه به توان مناطق که اولویت بندی شده‌اند (شکل ۴) می‌توان جایگاه این مناطق را توسعه بخشید و از ابتدا برنامه ریزی‌های اساسی و پایه در آنان طراحی نمود.

نتیجه‌گیری

امروزه گردشگری یکی از شیوه‌های تاثیرگذار در توسعه جوامع محلی خواهد بود چنانچه این توسعه بر پایه شناسایی مناطق نمونه گردشگری برتر و با تعیین جایگاه این مناطق همراه باشد می‌تواند تاثیرات مهمی در توسعه همه جانبه نواحی داشته باشد. به عبارتی اولویت‌بندی مناطق و تعیین جایگاه فعلی مناطق با توجه به حساسیت‌های سرمایه‌گذاری و منابع مالی و اقتصادی در بخش‌های دولتی و خصوصی از اساسی‌ترین شیوه‌های مدیریتی جهت جلوگیری از اتلاف وقت و سرمایه‌گذاری می‌باشد. بر این اساس با توجه به اینکه در کشور ما یکی از برنامه‌های اصلی توسعه بر مدار گردشگری استوار می‌باشد در این پژوهش به اولویت‌بندی و تعیین جایگاه فعلی مناطق نمونه گردشگری در قطب گردشگری اسلام آباد غرب به عنوان یکی از ۵ قطب گردشگری استان کرمانشاه پرداخته شده است. پژوهش حاضر از جمله تحقیقات کاربردی و توسعه‌ای می‌باشد که در راستای یافته‌های تحقیقاتی خارجی هم‌چون گیل مور (۲۰۰۲) کارو و سیتانا (۲۰۰۷) صورت گرفته است. که پژوهش به این سبک در داخل کشور محدود می‌باشد به عبارتی در پژوهش‌های داخلی صرفاً به اولویت‌بندی مناطق اکتفا شده که در پیشینه پژوهش به آنان اشاره شده است. اما وجه تمایز پژوهش حاضر با پژوهش‌های صورت گرفته به این سبک در نحوه اجرا و تلفیق مدل‌های کاربردی پژوهش می‌باشد. همانطور که قبلاً اشاره شده است پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سه سوال اصلی می‌باشد که پاسخگویی به این سوالات گام اساسی در اجرایی کردن نتایج این پژوهش در منطقه مورد مطالعه است. بر اساس سوال اول پژوهش مناطق نمونه گردشگری قطب اسلام‌آباد غرب بر اساس ۱۰ شاخص تعیین شده از طریق تکنیک دلفی ارزیابی شده‌اند بر این اساس شاخص واقع شدن در یک ویژگی یا ویژگی‌های جاذب گردشگری یا مجاور آن بالاترین امتیاز را کسب نموده و سایر شاخص‌ها در اولویت‌های بعدی قرار گرفته است (شکل ۳ و جدول ۲) که در این قسمت به سوال اول پژوهش پاسخی روشن داده شده است. سپس برای پاسخگویی به سوال دوم پژوهش بر اساس نتایج حاصل از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره TOPSIS مناطق نمونه گردشگری اولویت‌بندی شده‌اند که منطقه نمونه گردشگری ریجاب با امتیاز $0/634$ در رتبه اول قرار گرفته است و سایر مناطق در رتبه‌های بعدی قرار دارند (جدول ۹ و شکل ۴) همچنین براساس یافته‌های مدل Butler منطقه ریجاب مراحل پایه را سپری نموده در مرحله توسعه قرار گرفته است و باید جهت تقویت این منطقه سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی هم چون ایجاد هتل، کمپینگ‌ها، رستوران، مهمانسرا و .. ایجاد شود لذا مدیران گردشگری استان کرمانشاه از یک سو باید شرایط جذب سرمایه‌گذار و از سوی دیگر مدیریت منسجم در منطقه نمونه گردشگری ریجاب را داشته باشند که بتوانند منطقه را وارد سیستم گردشگری فعال نمایند در غیر اینصورت منطقه چرخه حیات خود را بدون برنامه ریزی اساسی طی خواهد کرد و در مدت زمان کوتاهی به مرحله زوال نزدیک می‌شود. منطقه نمونه گردشگری سراب شرف آباد با امتیاز $0/5792$ (شکل ۴) مراحل اولیه توسعه همچون مرحله درگیری و کشف را سپری نموده و در مراحل ابتدایی توسعه قرار گرفته است نیازمند سرمایه‌گذار می‌باشد که به توسعه واقعی برسد و سایر مناطق نمونه گردشگری (سراب کَرند، آتشکده شیان تنگه مرصاد) و مرحله کشف را سپری نموده‌اند که برای رسیدن به مراحل بالاتر باید این مراحل را طی نمایند. با توجه به اینکه در حال حاضر امکانسنجی این مناطق به اتمام رسیده است مناطق راباید وارد مرحله توسعه نمود بنابراین به مدیران توسعه این مناطق توصیه می‌گردد که این مناطق را از

انزوا خارج و شرایط توسعه در این مناطق را فراهم نمایند (شکل ۵). یافته‌های حاصل از مدل چرخه‌ی حیات Butler در این قسمت از پژوهش به سوال سوم پژوهش پاسخ روشنی داده است.

تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در شرایط فعلی در قطب گردشگری اسلام آباد غرب، منطقه نمونه گردشگری ریجاب دارای بهترین شرایط می‌باشد که باید برنامه‌ریزی اساسی جهت توسعه پایدار آن طراحی گردد و سرمایه‌گذاری‌های اساسی برای توسعه آن صورت پذیرد و شرایط را جهت واگذاری این منطقه به سرمایه‌گذاران فراهم نمایند و از زوال زود هنگام آن جلوگیری شود به عبارتی مدیران گردشگری استان باید توجه داشته باشند که نجات دادن مناطقی که به مرحله زوال می‌رسند و رکود پیدا می‌کنند بسیار سخت‌تر و با هزینه‌های هنگفت و زمان بیشتر همراه می‌باشد بنابراین توصیه می‌شود که برنامه‌ریزی‌های اساسی جهت توسعه پایدار در این منطقه فراهم شود و سایر مناطق نیز بر اساس شرایط ارزیابی شده مورد توجه قرار گیرند.

به طور کلی با در نظر گرفتن یافته‌های حاصل از پژوهش حاضر می‌توان چنین عنوان کرد که نتیجه توسعه گردشگری در مناطق نمونه گردشگری قطب گردشگری اسلام آباد غرب ایجاد جایگاه ویژه‌ی برای این مناطق در ذهن گردشگران است. به عبارتی گردشگران هر منطقه‌ی به عنوان سفیر آن منطقه محسوب می‌شود و این زمانی امکان پذیر است که در مناطق نمونه گردشگری اسلام آباد غرب شاخص‌های ارزیابی شده به وضعیت ایده آل نزدیک شوند به عبارتی جایگاه سازی درست حاصل تلاش‌ها و موفقیت‌های به دست آمده از بکارگیری مؤثر و ترکیب مناسب این شاخص‌ها می‌باشند بنابراین براساس ارزیابی صورت گرفته در زمینه شاخص‌های پژوهش می‌توان گفت که اگر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری صحیح در زمینه گردشگری مناطق صورت پذیرد و با ایجاد تعامل بین خرده نظام‌های گردشگری، به توسعه محصول گردشگری شامل جاذبه، زیرساخت، تسهیلات، وضعیت بصری مناسب، امنیت، اقتصادی، آموزش، فرهنگ سازی و فعالیت‌های ترویجی و تبلیغی مناسب و متناسب با نوع گردشگران انجام گیرد و مسئولین گردشگری در استان محیطی مناسب برای گردشگران با توجه به نیازها و خواسته‌های آنها ایجاد نماید. بدین ترتیب سهم بازار گردشگری استان افزایش می‌یابد و از منافع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی گردشگری بهره‌مند می‌گردد.

در راستای نتایج حاصل از پژوهش و تحلیل یافته‌ها، راهکارها و پیشنهادات ذیل جهت توسعه هر چه بیشتر صنعت گردشگری در قطب گردشگری اسلام آباد غرب و مدیریت این مقاصد ارائه می‌شود.

(۱) شناساندن و معرفی پتانسیل مناطق نمونه گردشگری به سرمایه‌گذاران
(۲) بالابردن وضعیت فعلی جاذبه‌های توریستی و تسهیلات گردشگری در مناطق قبل از واگذاری این مناطق به سرمایه‌گذاران

(۳) ارتقاء کمی و کیفی سطح حیات در مناطق نمونه گردشگری قطب گردشگری اسلام آباد غرب
(۴) اتخاذ استراتژی حمایتی، هدایتی و نظارتی فعال در بازارهای گردشگری و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های منطقه

(۵) ایجاد و ترمیم راه‌های مواصلاتی میان مناطق نمونه گردشگری

- ۶) تدوین استراتژی‌ها جهت جلوگیری از زوال زود هنگام مناطق نمونه گردشگری در قطب گردشگری اسلام آبادغرب همچون منطقه نمونه گردشگری ریجاب
- ۷) بازنگری به نحوه سرمایه گذاری و توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات توریستی در سطح مناطق گردشگری در سطح استان
- ۸) تهیه بسته‌های کامل در زمینه توسعه مناطق نمونه گردشگری، از سوی مسئولین ذی‌ربط در این زمینه
- ۹) بالا بردن کیفیت مناطق نمونه فعلی قبل از معرفی مناطق جدید در قطب گردشگری اسلام آباد غرب
- ۱۰) توجه به امر توسعه پایدار و جلوگیری از زوال زود هنگام مناطق نمونه گردشگری در این قطب
- ۱۱) ایجاد مدیریت منسجم و اهمیت به عواید حاصل از توسعه گردشگری همچون اثرات اقتصادی و اشتغال زایی

منابع

- ابراهیم زاده، عیسی و آقاسی زاده، عبدالله (۱۳۸۸). تحلیل عوامل موثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی SWOT، **مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای**، سال اول، شماره اول، صص ۱۲۸-۱۰۷.
- افتخاری، عبدالرضا، پور طاهری، مهدی، مهدویان، فاطمه (۱۳۹۰). اولویت بندی ظرفیت‌های گردشگری مناطق روستایی شهرستان نیر). **جغرافیا و توسعه**، شماره ۲۴، صص ۲۳-۳۸
- امین بیدختی، علی اکبر، زرگر، سید مجتبی، نظری، ماشاله (۱۳۸۹). آمیخته بازاریابی راهبردی در صنعت گردشگری). **مدیریت مطالعات راهبردی**، شماره ۳، صص ۴۹-۶۸
- امین بیدختی، علی اکبر، نظری، ماشاله (۱۳۸۸). نقش بازاریابی در توسعه صنعت گردشگری، **چشم انداز مدیریت**، شماره ۳۲، صص ۴۹-۶۸
- بدری، سید علی، یاری حصار، ارسطو (۱۳۸۸). انتخاب مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP نمونه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد). **فصلنامه تحقیقات جغرافیایی**، دوره ۲۳ شماره ۹۵، صص ۵۵-۸۴
- بیگی فیروزی، اله یار (۱۳۹۰). تدوین استراتژی توسعه صنعت گردشگری استان لرستان بر اساس تحلیل SWOT و فرآیند تحلیل شبکه‌ای (ANP). پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت بازرگانی- مدیریت تحول، به راهنمایی دکتر مهدی کاظمی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ص ۱۷۰
- تقوایی، مسعود، تقی زاده، محمد مهدی، کیومرثی، حسین (۱۳۹۰). مکان یابی دهکده‌های گردشگری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی و مدل SWOT (نمونه موردی: ساحل دریاچه کافت). **مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی**، سال ۲۲، شماره پیاپی ۴۲، شماره ۲، صص ۹۹-۱۲۰
- تقوایی، مسعود، کیومرثی، حسین (۱۳۹۰). سطح بندی محلات شهری بر اساس میزان بهره مندی از امکانات و خدمات شهری با بهره گیری از تکنیک TOPSIS (مطالعه موردی: محلات شهر آباد). **مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری**، سال دوم، شماره پنجم، صص ۲۳ تا ۴۲
- تقی زاده، زهرا (۱۳۹۱). رتبه بندی مناطق نمونه گردشگری ایران (مورد مطالعه: استان کرمانشاه). پایان‌نامه کارشناس ارشد رشته جغرافیا - برنامه ریزی توریسم، به راهنمایی دکتر غلامرضا نوری، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، صص ۱۶۱

توکلی، مرتضی، کیانی، اکبر، هدایتی، صلاح (۱۳۸۹). تأثیر مناطق نمونه گردشگری در محرومیت زدایی از دیدگاه اجتماعات محلی (مطالعه موردی: منطقه اورامان تخت کردستان). **مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای**، شماره ششم، صص ۷۳-۹۴

جهانیان، منوچهر، نادعلی‌پور، زهرا (۱۳۸۸). **مدیریت گردشگری (تعاریف، ماهیت و اجزاء)**. تهران، سازمان انتشارات جهاد-دانشگاهی

حکمت نیا، حسن و موسوی، میر نجف (۱۳۸۵). کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، تهران. انتشارات علم نوین

رحیمی، داریوش و رنجبر دستنانی، محمود (۱۳۹۱). ارزیابی و اولویت بندی جاذبه های اکوتوریسم روستاهای هدف گردشگری استان چهار محال و بختیاری، **مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه ای** سال چهارم، شماره چهاردهم، صص ۱۳۱-۱۵۰

رنجبر دستنانی، محمود (۱۳۹۰). رتبه بندی مناطق نمونه گردشگری استان چهارمحال و بختیاری با استفاده از تکنیک (AHP). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جغرافیا، گرایش برنامه ریزی توریسم، به راهنمایی دکتر داریوش رحیمی، دانشگاه اصفهان رنجبریان، بهرام، زاهدی، محمد (۱۳۸۸). **شناخت گردشگری**، اصفهان، انتشارات چهار باغ اصفهان سالنامه آماری (۱۳۹۰). اداره ثبت احوال استان کرمانشاه

صفاه خواه، یوسف (۱۳۸۹). بررسی و اولویت‌بندی مناطق نمونه گردشگری به منظور سرمایه گذاری در استان سمنان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سمنان

ضیایی، محمود، شجاعی، مسلم (۱۳۸۹). سطح بندی مقصدهای گردشگری: واکاوی مفهومی نو در برنامه ریزی فضایی گردشگری، **فصلنامه مطالعات گردشگری** شماره ۱۳، صص ۲۵-۴۶ طرح جامع گردشگری استان کرمانشاه (۱۳۸۴).

غفاری، سید رامین، مرادی، محمود، نیکبخت، داوود (۱۳۹۰). سطح بندی و برنامه ریزی فضاهای گردشگری روستایی بخش مرکزی شهرستان بویراحمد، **مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای**، سال سوم، شماره یازدهم، صص ۹۷-۱۱۷ محمودی نژاد، هادی، بمانیان، محمدرضا (۱۳۸۸). **مبانی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری روستایی**، تهران، انتشارات هله/طحان

میری، سیده سمیره (۱۳۹۰). تحلیلی بر گردشگری منطقه اورامانات (با تأکید بر امکان سنجی مناطق گردشگری با استفاده از تاپسیس نمونه موردی پاوه). پایان نامه کارشناسی ارشد، جغرافیا گرایش برنامه ریزی روستایی، به راهنمایی دکتر جواد بذرافشان، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی

نظری، گودرز (۱۳۸۰). **راهنمای جهانگردی استان لرستان**. خرم آباد: کانون آگاهی و تبلیغات جهانگردی، چاپ اول.

ولاشجردی فراهانی، راضیه (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی توسعه توریسم با رویکرد تحلیلی عرضه و تقاضا (مطالعه موردی: شهرستان محلات). پایان نامه کارشناسی ارشد، جغرافیا گرایش برنامه ریزی توریسم، به راهنمایی دکتر عیسی ابراهیم زاده، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، صص ۱۳۹

Dwyer, L. and Forsyth, P. and Spurr, R (2004), Evaluating tourism's economic effects: new and old approaches), *Journal of Tourism Management*, Vol.25, No.3, PP: 307-317.

Gilmore. H (۲۰۰۲), "Differencing hospitality Cooperations via experiences", *Cornell Hotel and Restaurant Quarterly*, Vol ۴۳

- Jamrozy, U,(2007), marketing of tourism: a paradigm shift toward sustainability), International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research, 1(2), pp117-130,2007
- Khadaroo,j. Seetanah, B.(۲۰۰۷) The Rol of Transport Infrastructure in International Tourism Development :Agravity Model Approach , Tourism Management. ۱-۹
- Opricovic,S. & Tzeng, G.H, (2004),Compromis solution by MCDM Methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS, European), Journal of Operational Research, No. 156, Pp. 445-455
- Sharply,R, Rural,(2002),Tourism and Challenge of TourismDiversication, The Case of Cyprus), Journal of Tourism Management, Pp 242-251,2002
- Sund. J,(2004), The Tourism Industry Life Cycle: Initial Evidence from theSwiss Hotel Industry), Prentice Hall
- Tsai, wen-Hsien, et al,(2010), in integrated approach for selecting corporate social responsibility program and costs evelution in the international tourism hotel), internattional journal of Hospitality management, 29pp, 385.2010
- Wang, T. C., & Chang, T. H, (2007), Application of TOPSIS in evaluating initial training aircraft under a fuzzy environment. Expert Systems with Applications, 33

